

van Israel's wetgeving, dat het recht hier niet van den mensch, maar van God uitgaat; dat de overtreding van de wet daarom *zonde tegen God* wordt genoemd en de straf handhaving wordt van *het Recht Gods*. De *zuivere rechtsidee* was daarmee aan Israel geschonken en deze rechtsidee blijft voor ons gelden, ook al is de theocratische *vorm* der wetgeving thans afgeschaft. Wanneer DELITZSCH, *tweede voordracht*, p. 23, 31 voorts de wetgeving van Hammurabi uit zedelijk oogpunt hooger stelt, omdat hier de bloedwraak was afgeschaft en de positie van de vrouw veel hooger stond dan onder Israel, dan zijn deze beide voorbeelden slechts ten deele juist. Bloedwraak, slavernij, veelwijverij enz. behoorren tot de dingen, die God bij Israel *toegelaten* en *beperkt*, maar niet voorgeschreven heeft. Waar in Babel de bloedwraak of nooit bestaan heeft, of reeds lang had opgehouden, kan het kwalijk als verdienste aan Hammurabi worden toegerekend, dat ze in zijn wetgeving niet voorkomt. En wat de positie van de vrouw betreft, beroept Delitzsch zich alleen op het feit, dat in den tijd van Hammurabi de vrouwen openlijk aan den cultus mochten deel nemen, terwijl volgens hem uit het niet opzettelijk vermelden der vrouw in Deut 16:11, 14 zou volgen, dat bij het loofhuttenfeest wel de man, de kinderen, de knecht en de dienstmaagd mochten mede gaan naar Jeruzalem, maar alleen de vrouw zou moeten thuisblijven, wat natuurlijk een absurde conclusie is, gelijk het voorbeeld van Hanna reeds genoegzaam toont. Intusschen, niet in dergelijke bepalingen, die voor een deel kunnen te danken zijn aan de meer gevorderde ontwikkeling van een reeds lang bestaan hebbend recht, maar in de groote rechtsbeginselen, die in beide wetgevingen tot uitdrukking komen, moet het punt van vergelijking gezocht worden. En dan kan, na al wat door Grimme e.a. is aangevoerd, er geen zweem van twijfel overblijven, dat de wetgeving van Hammurabi niet in de schaduw van Israel's wet kan staan. Natuurlijk kan dit hier niet in bijzonderheden worden aangetoond, maar een enkel voorbeeld moge toch het verschil tusschen beide duidelijk maken. Terwijl bij Israel alle hoererij verboden is (Deut 23:17) en uitdrukkelijk bepaald werd, dat noch mannelijke noch vrouwelijke prostitutie in het heiligdom des Heeren mag plaats vinden (Deut 23:18), wordt in den Codex Hammurabi de tempelprostitutie zelfs wettelijk geregeld § 178–182. In de wetten op den incest noemt Hammurabi alleen als verboden op de huwelijken tusschen vader en dochter (of schoondochter) en die tusschen zoon en moeder (§ 154–158), zoodat zelfs de huwelijken tusschen broeders en zusters vrijstonden; men vergelijke hiermede de uitvoerige bepalingen tegen bloedschande in Lev. 18 en 20. In Hammurabi's wet vindt men wel bepalingen omtrent schadevergoeding, die betaald moest worden aan den *meester*, wanneer men diens slaaf mishandeld had, maar tegenover zijn eigen slaaf was men geheel vrij (§ 199, 213, 214, 217, 223, 231), terwijl bij Israel zware mishandeling van den eigen slaaf wel degelijk gestraft werd Ex. 21:20, 26. Van de zorg voor de weduwen en weezen, de armen, den vijand en zelfs voor den „dorschenden